

OTTŮV
SLOVNÍK NAUČNÝ.

ILLUSTROVANÁ
ENCYKLOPÆDIE OBECNÝCH VĚDOMOSTÍ.

DVACÁTÝTŘETÍ DÍL.

Schlossar — Starowolski.

S 28 PŘÍLOHAMÍ A 231 VYOBRAZENÍMI V TEXTU.

Heslo: SLOVENSKO

Extractum: Bbc, 2013

1908.

VYDAVATEL A NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE.

mluvu petrohr. metropolity a j. hodnostářův ustanoven r. 1795 prof. alexandro-něvského semináře, později sloužil v kanceláři státní rady a při ministerství obchodu. R. 1808 pro podezření z úplatnictví přidělen kanceláři sibiřského gen. gubernátora, kde sloužil do r. 1830. Dlouhou dobu byl ředitelem národních škol v irkutské gub. a přičinil se značně o šíření osvěty v lidu. Hlavní jeho práce *Istoričeskaje obožrénije Sibiri* (1838 a 1844, 2 d., 2. vyd. 1846) založena jest na studiu archivů a podává cenné a úplné zprávy o mnohých stránkách života sibiřského. Vedle toho vydal *Pisma o Sibiri* (Petrohr., 1826); *Prugulki vokrug Tobolska v 1830 g.* (Moskva, 1834). Množství prací jeho rozptýleno jest po časopisech. Psal také básně, jako »poslání« svému příteli M. M. Speranskému a »pochvalná slova« Ioannu Vasiljeviči IV. a Mininu i Požarskému, *Kitajec v Petěrburgě a K Sibiri*. Sr. Abramov, P. A. S. Biografičeskij očerk (Tobolsko, 1858); Pypin, Istoriija rus. etnografiji (Petr., 1892) a j.

Slovcova Jekatěrina Aleksandrovna, spisovatelka rus. (* 1838 — † 1866), byla dcera nižšího úředníka permského a r. 1859 otiskla v »Rus. Věstníku« pěknou povídku *Ljubov ili družba* (s pseud. Kamskaja), načež seznámila se s I. S. Aksakovem, jenž nazýval ji »váženým filosofem pustých kamských břehů«. V jeho časop. »Děň« otiskla několik historicko-filosof. statí. Později otiskla v »Rus. Věstníku« a o sobě román *Moja sudba* a j. práce, většinou anonymně neb s pseudonymem.

Slovec, ves v Čechách, hejtm. Poděbrady, okr., fara a pš. Král. Městec; 93 d., 628 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Martina (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., cihelna a poblíž Nový Dvůr. **S.** byla původně majetek biskupův, později kláštera zderazského, jenž ji držel do r. 1420, načež stala se zbožím pánů světských a v století XVI. připojena k Dymokurům.

Slověnice: 1) **S.**, ves v Čechách, hejtm. Benešov, okr. Vlašim, fara Radošovice, pš. Divišov; 28 d., 163 obyv. č. (1900), mlýn. — 2) **S.** Dolní, far. ves v Čechách, hejtm. Č. Budějovice, okr. Lišov, pš. Štěpánovice u Budějovic, 44 d., 268 obyv. č. (1900), kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.). — 3) **S.** Horní, ves t.; 41 d., 224 obyv. č. (1900), 2tř. šk. a par. mlýn.

Slovenská literatura viz Slováci.

Slovenská matice viz Slováci, str. 418.

Slovensko v širším smyslu značí území, ve kterém přebývají Slováci, t. j. část východní Moravy, jež sluje **S.** Moravské neboli Slovácko, a část Uher, kteráž sluje **S.** Uherské čili **S.** v užším smyslu. O **S.** ku Moravskému viz čl. Morava.

S. Uherské (viz příloha) v sev. Uhrách leží mezi 48° a 50° sev. šířky a mezi 16½° až 23½° vých. délky Gr., má tvar podlouhlý směrem od severovýchodu k jihozápadu. Jest užší ve své východní polovici a širší v západní. Měří v délce 537 km a v největší šířce, t. j. od západních Bezkydů na hranicích

uhersko-slezských od severozápadu směrem jihovýchodním až po Zombor při Sečanech v Novohradě, tedy asi jejím středem, přes 200 km. Na severu a severozápadě Karpaty tvoří přirozené hranice **S.**-ka, na západě pak řeka Morava počínaje od Skalice až po Děvin; jsou to zároveň geografické hranice Uher. Východní a jižní hranici přesně stanoviti nelze, poněvadž Slováci mísi se zde s Malorusy a Maďary a statistika provádí se pod úředním nátlakem ve prospěch živlu maďarského. Podle této statistiky první obcí s většinou slovenského obyvatelstva je na východě Huta v užhorodské stolici, na západě poslední je Uhorská Ves v prešpurské stol. Nejsevernějším bodem je vrch Polica při Horní Zubrici v oravské stolici; nejjihnější obcí s většinou slovenského obyvatelstva je Sloven. Meder v nitranské stol. Jazykové hranice, mezi nimiž Slováci (v. t.) svou úředně připuštěnou většinou převládají, vedou nás, když je od západu na východ sledujeme, od Hochštetna dolů řekou Moravou až k Důbravce, odtud východním směrem k Ivánke, potom severním ke Slovenskému Gurabu, odkud s malými výběžky na jih hranice stále vede na východ, přestupuje u Stredy řekou Váh a zároveň i hranici prešpurské stolice, pak probíhá nitranskou stolici a teprve u Urmína zabíhá podél řeky Nitry na jih, tvoří výběžek až po Sloven. Meder, vrací se pak překročivši řekou Žitvu v tekovské stolici kolem Beleku na sever k Vrábľům, odkud jde zase směrem východním přes řeku Hron nad Levice, pak hontskou stolici přes Merovce, Hrušov k Plachtincům, dále novohradskou stol. na Sklabínu u Baláz-Darmot; odtud směrem severovýchodním nad Lučenec ke Keresztúru přes hranice gemerské stol. na Čerenčany u Rimavské Soboty přes řeku Rimavu směrem až k Betliaru nad řekou Slanou blízko Rožňavy, potom přestoupí hranice stol. spišské ke Stilbachu pořád směrem severovýchodním až po Kolinovce nad řekou Hernádem; zde otáčí se na jih kol Fizéru na Kazmír do zemplinské stol., kde pak ubírá se na severovýchod ke vtoku Ungu do Laborce, jde dále užhorodskou stol. údolím Ungu až po obec Hutu; zde obrací se směrem severozápadním a jde oklikami přes zemplinskou stolici až po Regetovku pod Bezkydy v šaryšské stolici na hranicích Haliče.

Avšak hranice pomezí, které Slováci souvisle ovšem obývají, jsou i podle úřední statistiky docela jiné, mnohem rozsáhlejší. Podle téže statistiky je »maďarských« obcí smíšených se slovenskými obyvateli veliký počet, a když osady tyto stopujeme, shledáváme, že kraje obývané Slováky v nepřetržité souvislosti sahají na východ po Seredné v užhorodské stol. (ba až po Mukáčovo v berežské stol.), čímž přirůstá Slováckům na délce jejich rozlohy 10 km, což pak činí spolu 547 km. Avšak na jih Slováci rozprostírají se souvisle mnohem víc, ovšem smíšenými s Maďary nebo Němci a Srby, a to

přes celou stolici komárenskou a ostřihomskou podél Dunaje přes stolici bélehradskou a pešťskou. sahající v této až po Őrkény, podél Dunaje až dole na jih.

Národopisné hranice S-ka jsou: na severu a severovýchodě Halič, odkud v trenčanské, oravské a spišské stolici stýkají se s Poláky, ve spišské, šaryšské, zemplinské a užhorodské a Malorusy, kde na úkor těchto se rozšiřují, na jihu pak, kde Slováci všude míchají se s Maďary, hranice národnostní někde ustupuje, někde postupuje. Skutečná hranice jazyková by zajisté padla jižněji, kdyby pohraniční Slováci, umějící také maďarsky mluvit, nebyli statistikou označováni za Maďary. Na jihozápadě Slováci sousedí nebo se mísí také s Němci, zvláště podél Dunaje a podél hranic Dol. Rakous. Na severozápadě jsou sousedy Moravané a severněji Slezané. Uvnitř území S-ka jest několik osad Němců, kteří byli zde osazováni králi uberskými již od XIII. stol.; jsou to hlavně města spišská a báňská a pak několik obcí v turčanské, nitranské a tekovské stolici, které stále se slovakují. Kdysi jich bylo ještě více, i po jiných stolicích, ale ti se již všichni dávno poslovenštili.

Poměry přírodní, statistiku obyvatelstva, průmyslu, obchodu atd. viz v čl. Uhry.

Praehistorie a archaeologie.

S. nebylo nikdy útvarem politickým ani celkem geografickým a jeho jazyková hranice stále se měnila. O pomezí dnešního S-ka v pravěku až do doby historické dějepisci nezanechali nám žádného záznamu hodnověrného, proto i to málo, co dnes víme, jsou všechno pouhé domněnky. Badatelé uvádějí rozličné národní kmény, které prý zde vystřídaly se v pravěku. Z těchto jmenovitě dlužno vzpomenouti Keltů, kteří přicházejíce od západu, usazovali se v dnešních středních Uhrách poblíž údolí Dunaje, avšak v severních Uhrách asi dlouho neprodleli. Z germanických kmenů suevští Kvádové po delší čas seděli v západní části S-ka a Markomani v jihozápadní. Potom proháněla se Horními Uhrami celá řada různých severních kmenů. Pak v následujících stoletích vnikali na čas od západu Rugové, od jihu Gotové a Gepidové, od východu Hunové, Avari a konečně Maďari, kteří zde i zůstali.

Původ Slováků, jakož i čas jejich osídlení v Horních Uhrách je doposud hádankou, kterou rozřešiti pokoušejí se historikové, archaeologové i filologové. Poněvadž v historických pramenech nikde není o tom zmínky, vznikají domněnky a proto o této otázce vedou spor zástupci několika hypotéz. Jedni z nich opírajíce se o kroniku Nestorovu tvrdí, že Slováci jsou ve svém domově autochthoni. Druzí praví, že jako větev kmene českoslovanského osazovali se ze Zakarpátí na jihu pod Karpaty ještě před nar. Kr. Třetí míní, že Slováci jen v době velkého stěhování národů v V.—VII. stol.

po Kr. obsadili severní kraje Uher. Čtvrtá hypotéza chce dokázati, že Slováci jsou zlozmkem bulharsko-slovinské větve jižních Slovanů, kteří bývali v Zadunajsku a mezi Dunajem a Tisou. Dle této these dnešní Slováci nebyli by původním kmenem ani v V. stol., neboť vrstva bulharsko-slovinská přicházející ve IV.—VI. stol. od jihu dosedla na vrstvu staroslovanskou kmene polského, která už dávno před tím pod Karpatami seděla. K těmto pak během století přidružovali se zpoza Karpat roje kmene západoslovanského, z něhož po tatarském plenu udál se větší příliv na uprázdněná místa v severních Uhrách. Z toho vidíme, že o pradobě Slováků žádných pozitivních vědomostí nemáme, všechno jsou jen pouhé domněnky, které ještě i vzájemně si odporují.

Archaeologické památky objevené doposud v Horních Uhrách podávají nám též ještě jen málo světla o dobách dávno minulých i nám bližších. Archaeologické nálezy zdejší prozrazují, že tu žili lidé již ve starší době kamenné a že tato doba trvala zde déle než jinde v Evropě. Též bronzová doba končila se zde mnohem později a také později začínala se doba železná. Avšak kultura bronzová vyvíjela se zde mohutně jako domácí a samostatný průmysl lišící se svými výrobky od jiných výrobků bronzových v Evropě. Že Keltové nebývali na pomezí dnešního S-ka, důkazem toho jest, že jsou zde řídké stopy železné kultury laténské, jejíž nosiči přece byli Keltové. Stopy ty hustěji ukazují se jen v krajích blíže k Dunaji ležících. Je pravdě podobno, že kultura bronzová na Hor. Uhrách ještě za celé století pokojně se vyvíjela, když kolem dokola rozličnými směry obchodních drah proudila již kultura železná. Proto možno takřka s určitostí tvrditi, že upotřebování železa na Hor. Uhrách padá již do doby historické, t. j. do časů výbojů římských, kdy obyvatelé zdejší seznámili se s dokonalejší zbrojí římskou a začali hustěji užívatí kovu, z něhož byly zbraně ty hotoveny.

Že v severních Uhrách Slované byli již před nar. Kr., tomu nasvědčují pohřebiště a pole popelnicová a v nich objevené nádoby a předměty typu slovanského (lužicko-slezského) a pak předměty z mladší doby kultury bronzové. Mínení to také potvrzují četné kopce a skály nesoucí jména: Hrádok, Hradisko, Hradiště, jež skutečně kdysi byly hrady aneb osady, a kde též nalezeny byly předměty bronzové bez přítomnosti železa. Vyšno-Kubinské pohřebiště, kde ležely vedle popelnic typu lužicko-slezského kadluby na slévání bronzových předmětů, které se našly i v samých popelnicích, dokazuje, že týž národ, který zde pochoval popel svých zemřelých, prováděl bronzový průmysl. Podle toho byli to tedy Slované.

Když pak uvážíme tvrzení svrchu uvedené, že v Hor. Uhrách kultura bronzová přilíš dlouho trvala, poněvadž železo zde pozdě ve známost přišlo, přece i tak popelnicová

pole se svou kulturou bronzovou padají před dobu římských výbojů v Uhrách, t. j. před nar. Kr. a tak tedy i existenci Slovanů v krajině severo-uherské již v době této uznati dlužno. Přečetná hradiska z doby pozdější s kulturou železnou jak svým vnějším ústrojem i svým obsahem dokumentují s jistotou přítomnost Slovanů v severních Uhrách. — Srv. Niederle, Národopisná mapa uher, Slováků podle sčítání z r. 1900 (Praha, 1903); Csaplovics, Gemälde v. Ungarn (Pešť, 1829); Csaplovics, Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungarn I., II. (Vid., 1821); Fr. Sasinek, Die Slowaken. Eine ethnogr. Skizze (Turčan, Sv. Martin, 1875, 2. vydání v Praze); Rud. Pokorný, Z potulek po Slovensku (Praha, 1883-85); Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému. Prémie Uměl. Besedy na r. 1901; Rakousko-Uherská monarchie slovem i obrazem sv. V. a VI.; Dr. Samo Czambel, Slováci a ich reč (Budapešť, 1903). *Pavel Sochán.*

Dějiny.

Politické dějiny S-ka možno počítati prvními známkami o Slovanech sídlících v dnešní Moravě a krajích sousedních, totiž ve S-ku a v Pannonii. Tito kmenové tvořili, jak se zdá, jeden národ slovanský. Připominají se nám po prvé za Karla Vel., ale jaký byl poměr těchto slovanských kmenů k říši Francké, ze zmínek těch nevysvitá. Za Ludvíka Pobož. převahu nade všemi těmi kmeny získal si kmen sídlící v dnešní Moravě. Od té doby dějiny S-ka souvisí s dějinami říše Velkomoravské. Základ k této říši položil Mojmir, jenž žil v 1. pol. IX. stol. Ten učinil kolem r. 830 útok na Pribinu, slovanského knížete v říši na východ od Moravy až k řece Hronu se prostírající, který měl sídlo v Nitře. Přemohl jej a území jeho přivtělil k říši Moravské. Příčinou této výpravy Mojmirovy byly bezpochyby obavy o politickou samostatnost, ježto Pribina příliš horlivě podporoval missionářskou činnost kněží franckých, kteří se šířením slova Božího šířili i politickou nadvládu franckou. Pribina utekl se k pannonskému markraběti Ratbodovi, kdež přijal i křest. Později obdržel od Ludvíka Němce v léno a r. 847 v úplné vlastnictví území při řece Zale, jež vtéká do jezera Blatenského. Tak vznikla v Dolní Pannonii křesťanská říše slovanská, jejímž střediskem byl hrad Moosburk (*Szalavár*). Církevní svrchovanost v tomto území náležela arcib. salcurskému. Po smrti Pribinové, jenž byl zabit v boji s Moravany, nastoupil vládu v Dolní Pannonii syn Pribinův Kocel (asi 861). Zatím v říši Moravské pomoci franckou sesazen byl Mojmir a dosazen Rostislav, za jehož vlády synovec jeho Svatopluk vykonával ve východní části říše, tedy na S-ku, panství samostatné. Rostislav z důvodů politických pozval do říše Moravské slovanské věrozvěsty Cyrilla a Methoda, jejichž zásluhou křesťanství se slovanskou bohoslužbou rozšířeno i na S-ku, kde však již za Pribiny

položeny základy k nové víře missionáři franckými. Slovanská bohoslužba zavedena i v Dolní Pannonii zásluhou knížete Kocela, na jehož dvoře dlel také r. 869 Method, jmenovaný právě arcibiskupem pro Pannonii a Moravu, tudíž i pro S. Církevní slovanština cyrillo-methodějská byla, jak se zdá, jiná řeč než ta, kterou mluvili obyvatelé říše Velkomoravské. Byla ji však bezpochyby tak příbuzná, že ji obyvatelé velkomoravští dobře rozuměli. V říši Moravské zatím zase nastala změna na trůně. Svatopluk zradil Rostislava a vydal jej v ruce Němcům (870). Moravané však se zbouřili proti německému nadvládě, Svatopluk pak zradiv Němce postavil se v čelo vzpoury a dosedl na trůn moravský (871). Svatopluk zvelebil znamenitě moc své říše, získav bezpochyby též Dolní Pannonii po smrti Kocelově (asi 873). Avšak samostatnému církevnímu zřízení moravskému zasadil smrtelnou ránu potlačováním slovanské bohoslužby. Jeho přičiněním Wiching, zarytý nepřítel slov. bohoslužby, jmenován byl biskupem suffragánem v Nitře, což ovšem mělo značný vliv na jazykovou stránku bohoslužby na S-ku. Svatopluk zemřel r. 894. Vrchní vlády ujal se nejstarší syn Mojmir II., mladší Svatopluk II. a třetí neznámého jména dostali úděly. Nesváry bratři zeslabovaly říši, útoky z Německa daly se častěji a častěji a od jihu blížilo se nejvážnější nebezpečí, totiž od Maďarů, kteří kol r. 895 usadili se v nížině uherské. R. 902 Mojmir II. ještě odrazil útok Maďarů, ale r. 905 neb 906 Maďaři dobyli říše Moravské a jižní části dnešního S-ka. Země byla hrozně zpustošena a všecko církevní i státní zřízení zničeno. Severní, hornaté S. pro svoji nehostinnost zůstalo Maďary nedotčeno.

Zprávy o S-ku v X. st. jsou velmi skrovné. Byla domněnka, že Boleslav I., kníže český, po porážce Maďarů u Augšpurka r. 955 dobyl Moravy i sev. Uher, ale pravděpodobnější jest, že Maďaři uhájili S-ka až asi do r. 1000, kdy S-ka dobyl Boleslav Chrabrý, král polský. Po jeho smrti r. 1025 nastaly v Polsku spory, jichž využil král uher. Štěpán sv. k opětnému, nyní již trvalému opakování S-ka. Týž král, horlivý šířitel křesťanství, dal S-ku i novou organizaci církevní, připojiv je k nově založené arcidiecési ostřihomské (r. 1000). Počet kostelů značně rozmnožen. Novoty v politickém zřízení Štěpánem zavedené dotkly se ovšem i S-ka, jež jako ostatní Uhry rozdělena na župy, jejichž střediskem byly župní hrady. Největší byla župa zvolenská, rozkládající se v místech, kde dnes panuje nářečí středoslovenské; zabírala tedy dnešní župy oravskou, liptovskou, turčanskou, zvolenskou, část tekovské a hontské. Župní zřízení způsobilo značný převrat ve společenském životě na S-ku, neboť úředníků a služebníků na župních hradech zaměstnaných vyvinula se poněkudli úřednická šlechta, jež zatlačila starou rodovou a dostala ve svou moc obyvatelstvo žijící v příslušných územích hradních. Z dob prvních

nástupců Štěpánových nemáme žádných zpráv o S-ku. Důležitým jest teprve Gejza II. (1141—61), který uvedl do dnešní spíšské župy osadníky německé z dolního Porýní. Tím byla zvolenská župa národnostně odtřena od Polska. Měl tedy Gejza II. při této kolonizaci snad i plány politické.

Veliký hospodářský a národnostní význam pro S. má vpád Tatarů r. 1241. S. bylo jim stiženo ze všech krajin nejhůře, mnoho obyvatelstva pohynulo neb před nepřítelem uprchlo. Mnohé osady byly úplně vyliďněny. Po odchodu Tatarů Beľa IV. i jeho nástupci tento úbytek obyvatelstva nahrazovali povoláváním německých kolonistů, jež lákali propůjčováním práv, jakých domorodci nikdy neměli. Příkladem panovníků následovali ovšem i velmoži světské, biskupové a kláštery. Moc posledních Arpádovců byla slabá, takže říše vnitřně upadala. Náčelníci jednotlivých žup osvojili si ve svých okresích neobyčejnou moc na úkor moci královské. Na S-ku osvojil si takovou moc Matouš Čák (Csáky), příjmem Trenčanský, správce župy trenčanské a nitranské. Tým, pocházející z domácí šlechty slovenské, způsobil po výměně Arpádovců (1301), že koruna uherská nabídnuta českému králi Václavovi II., jenž se jí však zřekl ve prospěch syna svého Václava III. Ten odměnil se Matoušovi tím, že daroval mu hrad Trenčín, dotud královský. Když Václav r. 1305 koruny uherské se vzdal, Matouš vzpíral se uznání kandidáta papežem vnučeného, totiž Karla Roberta z Anjou, žádaje svobodnou volbu nového krále na sněmě řádně svolaném. Když Karel Robert většinou přece byl uznán, Matouš chtěl z území svého zříditi snad panství samostatné. Dal již raziti svoji minci. Byl sice od Karla Roberta poražen u Rozhanovec v župě šaryšské r. 1312, ale odporu se nevzdal až do své smrti r. 1321. S. přivtěleno zase k Uhrám. Domácí šlechta za krátko se odcítila a lid od té doby utlačován od pánů cizí národnosti. Anjouovci pokračovali v usazování německých kolonistů na S-ku. Za Karla Roberta vedle jiných královských svobodných měst založena a německým obyvatelstvem osazena byla Kremnice, jež nadána horním právem. Ludvík I. rozdrobil župu zvolenskou v nynější župy, jež osazeny takřka souvisle osadníky německými. V XV. a XVI. stol. nebylo takřka jediné obce na S-ku, v níž by nežilo aspoň několik rodin německých.

Dějiny S-ka nevyznačují se od vpádu tatarského žádnými událostmi bouřlivějšími. Teprve války husitské vytrhly S. z klidu. Vojska husitská, bojující proti králi Sigmundovi, chtěla způsobiti tomuto pohromu i v Uhrách a proto ve dvacátých a třicátých letech XV. stol. pronikla na plen daleko dovnitř S-ka, až do žup tekovské, hontské, turčanské a liptovské. Ještě větší vliv Čechů na S. nastal po smrti krále Albrechta (1439). Tehdy královna Eliška počala se ujímati práv syna svého Ladislava Po-

hrobka proti Vladislavovi III., králi polskému, jehož maďarští stavové zvolili svým králem. Hlavním zástupcem jejím stal se český šlechtic Jan Jiskra z Brandýsa, jež Eliška jmenovala vrchním hejtmánem krajin podtatranských. Ale vojska musil si opatřiti sám. Najal si tedy rotu vojenskou (v. t.), jichž se v Čechách po válkách husitských potulovalo veliké množství. Z jednotlivých jejich hejtmánů vynikli Jan Talař z Ostrova, Petr z Radkova, bratři Komorovští a j. Jiskra záhy opanoval svými rotami všechna větší města na S-ku, zejména báňská, vynikaje při tom nejen jako válečník, nýbrž i jako politický správce. Lidé jeho zakládali na rozličných místech pevnůstky, z nichž opanovávali celé okolí. I podnes zachované opevněné kostely (nyní »husitské« zvané) zakládány byly od příslušníků rot Jiskrových a podporovaly kdysi šíření husitského učení na S-ku, čímž připravena půda pozdějším náboženským změnám na S-ku. Vedle bojovníků hrnuli se k Jiskrovi z Čech a Moravy i mírní osadníci, kteří se usazovali v župě gemerské, hontské, novohradské, zvolenské, liptovské, trenčanské a nitranské. Pojmenování míst i tvárnost obyvatelstva v těchto župách dosud upomíná na tento původ. Když král Vladislav III. r. 1444 u Varny padl, Jan Jiskra setrval v odporu proti Hunyadovi, neuznávaje ho za správce království Uherského. Připravil mu několik porážek, z nichž nejbolestnější byla u Lučence (7. září 1451). R. 1453 Jan Jiskra z rozkazu krále Ladislava rozpustil své rotu. Vedle Jana Jiskry hájil práv Ladislavových též Pankrác ze Sv. Mikuláše, jenž opanoval župu turčanskou a pomezí Moravy a Rakous. kdež si počínal dlouho jako samostatný panovník. Když Ladislav Pohrobek ujal se samostatné vlády, počaly na S-ku časy klidnější, zejména když poslední zbytky vojenských rot českých pod hejtmánem Janem Švehlou byly poraženy (1466).

Bitva u Moháče (1526) způsobilá zase obrát k horšímu. Nastal v Uhrách spor o trůn mezi Ferdinandem I. a Janem Zápolským, vévodou sedmihradským. Na S-ku Němci přidrželi se Ferdinanda, slovenská šlechta Jana Zápolského. Boje ze sporu vzešlé odehrály se z velké části na S-ku. Když sokové se smířili, S. připadlo Ferdinandovi, ale pokoje tím krajina nedosáhla, neboť již počalo se blížiti nebezpečí turecké, rovněž sporem tím přivolané. R. 1543 Turci obsadili Ostřihom a jiná města S-ku blízka, a od té doby po dlouhý čas S. vydáno bylo v šanc útokům tureckým, tak že samostatnosti uhájily jen hornaté krajiny karpatské. Přes tyto strasti duševní život na S-ku nehynul následkem hojných styků s Čechy. V XVI. st. šířila se totiž na S-ku reformace Lutherova a tu přicházeli sem z Čech a Moravy četní kazatelé a učitelé lutherského vyznání. Slovenský živel na S-ku byl tím ovšem posílen, nepřimo ještě více válkami tureckými. Venkovští obyvatelé utíkali totiž před ne-

přítelem do opevněných měst, obydlených Němci. Tito, bojíce se o svoji državu, nechtěli přijímatí uprchlíků národnosti německé, byli však k tomu přinuceni zákonem přijatým na zemském sněmě r. 1563. Tento zákon byl na sněmích r. 1605 a 1608 rozšířen tak, že Slováci i Maďaři do měst přijatí stali se s Němci úplně rovnoprávními. Jakmile Němci pozbyli svých národnostních výsad, počali počtem i významem svým klesati. Značně posílen byl slovenský živel na S-ku po bitvě Bělohorské (1620). Tehdy mnoho protestantských exulantů českých usadilo se na S-ku, zejména v západních župách, ježto protestantům v Uhrách zabezpečena byla svoboda vyznání mírem Vídeňským r. 1606 a pak na sněmě šoproňském r. 1626. Povstaly však z toho spory mezi katol. a protest. stavy uherskými, ježto stavové katol. potvrdili, že svoboda vyznání vztahuje se pouze na protestanty uherské, nikoliv na cizozemce.

Po celé XVII. stol. S. stíháno bylo nepokoji válečnými. Nejzohoubněji dotkly se ho bouře Bočkajovské (1604—06, viz Bocskai). Sotva že přešly, vzbouřily se Bethlen Gábor (v. t.), za jehož povstání (1619—29) S. vytrpělo mnoho od rot Valdštejnových, Mansfeldových i tureckých, jež pomáhaly Bethlenovi. Také povstání Jiřího Rákóczyho (1645—66) a Tökölyho (1678—82) dotkla se S-ka. Za těchto bouří slovenská šlechta se svým poddaným lidem přidržela se povstalců, ježto se jí znechutily absolutistické snahy vlád vídeňských. Za Lopolda I. S. utrpělo mnoho též náboženskými persekcemi. Když však pokořeno bylo povstání Františka II. Rákóczyho (1703—10, v. t.) a když Josef I. vrátil Uhrám svobodu vyznání, nastal pro S. čas pokoje, který potrvál až do r. 1848. *Skč.*

Rok 1848, který byl bouřlivou předzvěstí svobodného ústavního života ve všech snad zemích střední Evropy, dal boji, který již od let se odehrával na sněmě uherském, nové formy a naučil uživati pro tento boj nových, vydatných zbraní moderního života konstitučního. Maďaři v r. 1848 a již dříve bojovali o politickou svobodu své země a o svá práva proti vídeňskému absolutismu, t. j. ne o svobodu všeho uherského národa, nýbrž jedině o práva maďarské a pomadařené aristokracie. Tohoto boje nijak téměř se neúčastnili nemaďarští národové zemí koruny Uherské a nejméně Slováci sami, kteří až do r. čtyřicátého osmého neměli vlastně žádného politického života. Ozývala-li se přece na uherském sněmu slova obhajující práva slovenského národa, bylo to jediné zásluhou L. Štúra, který byl r. 1847 a 1848 poslancem uherského sněmu. Jinak všechno národní hnutí slovenské bylo až do dob březnových povahy ryze literární a jazykové, zcela obdobně jako v Čechách.

Teprve maďarská revoluce vzbudila ohlas i na S-ku, vyvolala silnější hnutí lidové, jež vedlo k protirevoluci, k boji pro Habsburskou

monarchii. Politické ideály Štúrovy již před boji roku osmačtyřicátého obracely všechno své zření k jedinému tehdy státu slovanskému, k Rusku. Rusko mělo býti Slovákům ne pouze mocnou oporou mravní, nýbrž přímo zakladatelem velkého slovanského státu, v němž by našli své bezpečné místo i Slováci. Čelily proto snahy a tužby Štúrovy stejně proti vládě pešťské jako proti vládě vídeňské. Ale skutečné utváření poměrů ukázalo se mocnějším než politické ideály, které ke všemu nezapustily ani kořenů svých v půdě širokých vrstev lidových. Boje roku čtyřicátého osmého postavily Slováky před rozhodnutí, ke komu se připojiti, neboť v passivitě zůstatí nemohli a samostatně postupovati byli slabí. Maďaři nebo vláda rodu Habsburského? Slováci rozhodli se pro Vídeň a proti Maďarům. Ale nerozhodli se na ráz a ne hned v té přikrostiti, v jaké posléze vrcholil jejich odpor. Sice již v březnu 1848 Štúr a zejména evangelický farář dr. Hurban rozvinuli silnou agitaci pro slovensko-dynastickou politiku ve Vídni. A záhy přenesli agitaci svou a hlásání nových cest politických i domů, na S. Dr. Hurban putoval po církvích lutheránských a v kostelích s kazatelen vyzýval lid, aby stál věrně při národní myšlence slovenské a při císaři. Požádal tábory i veřejné schůze lidu. Ale přes nejsilnější práci hnutí národní nenalézalo valného ozvuku a účasti v myslích širokých mass lidových. Půda pro ně nebyla dostatečně připravena. Mimo to náboženského antagonismu mezi katolíky a lutherány na S-ku obratně využívali Maďaři a jejich pomocníci mezi Slováky, aby vylicili celé národní hnutí slovenské té doby za věc jenom lutheránskou, s níž katolíkům není co činiti, ba která je jim nebezpečná. A ostře protimaďarského rázu celé hnutí nabylo právě tím a podobným, ještě horším, nenávisťnějším postupem Maďarů. Štúr ještě 31. břez. 1848 v úvodním článku svých novin se radoval, že konečně byla dána lidu svoboda politická, a požadoval jen doplnění její zaručením svobod národních. Přes to počátkem dubna již pešťská vláda vyhlásila náhlý soud pro slovenské stolice a slovenská města. Ač nebylo nejmenšího důvodu k podobnému vládnímu opatření, a ač byl velmi patrný jeho provokační úkol, Slováci dosud nezměnili svého postavení k Maďarům. Stále snad ještě doufali, že aspoň politické svobody budou pro všechny občany zemí koruny Uherské. A spoléhali, že cestou svobod politických, ne cestou násilí, si vy-mohou svobody národní, jež jim Pešť stále odírala. V té náladě ještě byly stilisovány národní požadavky — prvý politický program slovenského národa — v manifestě, jenž byl přijat 10. květ. 1848 na schůzi v Liptovském Sv. Mikuláši.

Žádosti v manifestě formulované měly býti vymáhány klidným postupem. Měly býti předkládány shromážděním stoličným, sněmu, uherské vládě, palatinovi a králi. Slováci sice v manifestě si stěžovali do staletých

ústrkův a útiskův. Ale spolu se nabízeli zapomenouti na staleté křivdy a odpustiti ujařmitelům, vyzývali všechny uherské národy k rovnosti a bratrství. Maďaři k tomu ovšem odpověděli zle. Kossuthův »Pesti Hir-lap« odkázal stručně Slováky, chtějí-li míti v Uhrách práva (národní), aby si jich do-byli. A vláda pešťská odpověděla vysláním vojska na S. a stíháním předákův a mluvčích slovenského hnutí národního. Štúr, Hurban, Hodža musili utéci, jiní byli pozatýkáni. Neboť věcně, obsahově byl manifest Maďarům, kteří se snažili o samostatný, jed-notný uherský stát, nepřijatelný. Nepoža-doval jenom svobody tisku a uspořádání agrárních poměrů, nýbrž i práva slovenčiny v úřadech obecních, stoličních, soudních, ve školách, církvi. Požadoval však i všeobecný sněm bratrských národů uherských, na němž by byl každý národ jako národ zastoupen a jehož jednací řečí by byly řeči všech národů uherských. Tedy instituce, která by byla napříč státní jednotě, jak o ní snili Maďaři. Mimo tento ústřední sněm Slováci v manifestě žádali i národní, osobitné sněmy podle národnostního rozhraničení. Konečně požadovali i slovenskou universitu, sloven-ské velení a slovenské vůdce při národní gardě. Byl tedy manifest hodně sebevědomý a vzhledem ke skutečné politické moci, kte-rou Slováci měli, radikální. Bylo jisto, že vlastní silou nedobudou ani trochu význam-nější části svých požadavků. Nezbyvalo proto Slovákům než hledati pomoci a opory zvenčí. A tu doufali pomocí vídeňského absolutismu do-jíti svobody, »pomocí Němců státi se či-nitelem ve Slovanství«. Aspoň základní ráz další jejich politiky r. 1848 a 1849 byl nejen protimaďarský, nýbrž i dynastický a služebný vídeňské vládě. Ovšem i tu hledali Slováci pomoci a přispění u ostatních slovanských národů Rakouska. Hodža, Hurban i Štúr byli v Praze a agitovali tu pro věc sloven-skou; z Prahy také byla organisována druhá a třetí výprava slovenských dobrovolníků. Hurban byl i v Záhřebě, kde mluvil na chor-vatském sněmě, jež pohnul k usnesení ujmouti se Slováků při vyjednávání s Ma-ďary. Ale nejvíce a nejmarneji přece se opí-rali Slováci ve svých bojích proti Maďarům o Vídeň, a to časem i proti vůli vídeňské vlády.

Z Vídně byla organisována první výprava slovenských dobrovolníků, jež 18. září vtrhla do Nitranska, na Myjavu. Vojenskými jejími vůdci byli Bloudek, Zach a Janeček, účastnili se jí Hodža i Hurban. V lidu ozbro-jený postup proti Maďarům nenalezl dosti ohlasu. Tak nejvyšší počet, jehož dosáhlo vojsko slovenských dobrovolníků — ke všemu ještě necvičené — dostupoval sotva osmi tisíc. Ze přes to Slováci domohli se vítězství nad Maďary (u Březové, 22. září), stalo se jen překvapením vojska uherského. Již 28. září, tedy po 10 dnech od počátku výpravy, slo-venští dobrovolníci, proti nimž se postavilo i vojsko císařské, byli poraženi a rozehnáni

u Vrbového. Ale ani nezdar ani neupřim-nost Vídně nezpůsobily na slovenské straně ochablost. V říjnu již na novo Hodža orga-nisoval v Praze dobrovolníky pro novou vý-pravu na S. A Bloudek vymohl si v listo-padu od vídeňské vlády dovození organiso-vati slovenské dobrovolníky, jichž sestavil 17 setnin. K nim připojily se ve Slezsku 4 setniny císařského vojska a oddělení jízdy. V čelo výpravy byl vyslán cis. major baron Lewartowski. 3. pros. tato výprava vytrhla přes Jablunkovský průsmyk do severních Uher. U Budatína srazila se 11. pros. s voj-skem uherským, nad nimž dobyla vítězství. Byla však přes to vytlačena zpět do Slezska, kde připojila se k císařskému vojsku, jež bylo pod velením generála Götze. S nim vtrhla nově do Uher, zvítězila opět u Buda-tína a obsadila slovenské kraje. Zatím v lednu 1849 Hodža s Janečkem vtrhli se svými dobro-volníky do dolního Pováží. Po těchto úspě-ších, které ovšem byly jen dočasné, byla utvořena 13. led. v Turč. Sv. Martině sto-liční rada (národní). Bloudekovým dobrovol-níkům bylo svěřeno, aby kryli zásobování části císařského vojska a udržovali pořádek ve slovenských krajích. Konečně přece však byl Bloudek nucen — po bitvě u Kápolny — rozpustiti své dobrovolnické čety. Tím bez úspěchu skončil branný odpor Slováků proti maďarskému násilí.

V dalších svých krocích o národní svá práva Slováci neopouštěli již cesty míru. Připínali naděje své na získání svobod ná-rodních k přízni dynastie a vídeňských vlád, jimž osvědčili svoji věrnost a jimž přinesli oběti i na životech. Dne 20. břez. 1849 Hur-ban v čele slovenské deputace marně do-máhal se slyšení u císaře v Olomouci, aby splněny byly základní národní požadavky slovenské, zejména aby bylo uskutečněno t. zv. »okolí«, t. j. územné národní osamo-statnění Slováků. Stejnou žádost opětovali Slováci v »prosbopise«, jež podali 17. září 1849 vídeňské vládě (min. Bach) o uspořá-dání věcí slovenských. Nedosáhli ovšem ani touto cestou ničeho. Centralistická, německy absolutistická vláda Bachova mohla míti nej-méně chuti zařizovati Slovákům novou ko-runní zemi a udělovati neněmeckým náro-dům svobody národní. Vše, čeho získali, bylo, že vláda připustila hojněji slovenský živel k úřadům. A i to jistě bylo méně v od-měnu za věrnost a dobré služby, osvědčené v dobách revolučních, jako spíše proto, že slovenský, tedy i slovenský lid v dobách vládního útlaku byl poddajnější a dodával nejspíše spolehlivé muže do služeb vládních. Jinak musili i Slováci mlčeti. Po celou dobu Bachova absolutismu nebylo o nějakém li-dovém hnutí národním na S-ku ani potuchy.

Teprve r. 1859 vyvolal aspoň na poli cir-kevním hnutí národní, když protestantským patentem byla vrácena evangelickým církvím v Uhrách autonomie. Slovenští národní pra-covníci, v jejichž předních řadách opět byli Hurban a Hodža, snažili se využití nové orga-

nisace, aby jich chránila proti agitaci o unii mezi slovenskými lutherány a maďarskými kalvinými. Neboť bylo jisto, že unie by se rovnala odnárodnění všeho církevního života mezi evangelickými Slováky. Při neobyčejném významě, který měl národní ráz církevních obcí evangelických pro Slováky, byl odpor proti unii pochopitelný a blahodárný. Ovšem osobní oběti musily mu býti přineseny mnohé; zejm. Hodža, Hurban i jiní byli vydáni mnohým příkořím se strany maďarské.

Vlastní politický ruch mezi Slováky vyvolalo přirozeně teprv obnovení ústavního života v celé říši. Již 6. čna 1861 Slováci scházejí se v Turčanském Sv. Martině, aby formulovali své národní požadavky, aby nově stanovili svůj politický program. Od manifestu z r. 1848 liší se memorandum, zejména pokud jde o poměr k Maďarům. Je méně vypjaté a sebevědomé a vůči Maďarům je v tóně mnohem smířlivější než byl manifest. Manifest ještě mluvil o macešství Uher vůči Slováckům, o potupě a zhanobení slovenské řeči a národnosti a nabízel jen velkomyslně zapomenutí a odpuštění starých křivd. Memorandum dovořává se již společných zájmů hmotných i duchovních, mluví o lásce ke společné vlasti, o »jedné rodině všech národů v uherské zemi« a o společném jejich poslání: »brániti západní vzdělanost proti barbarickým národům východu a spolu brániti a pro další budoucnost zachovati samostatnost svoji proti hltavému vlivu západu«. Věcné memorandum požaduje rovnoprávnost národní jednak zákonitým uznáním osobnosti národa slovenského a oprávněnosti řeči slovenské, jednak rozdělením hornouherských stolic podle národnosti, jímž by vzniklo slovenské okolí. V okolí byla by slovenština výhradní řeč jednací v úřadech veřejných, v církvích i ve škole. Ovšem s náležitým omezením chtělo memorandum uznati i státní řeč maďarskou. Memorandum okamžitého zisku ovšem nemohlo přinést. Zejména nepůsobilo valně na uherském sněmě, jemuž byly podány proti memorandu protesty stoličných zastupitelstev, ovládaných Maďary a jejich ochotníky. Proto Slováci obrátili se znovu do Vídně. Podali zvláštním poselstvem 12. pros. 1861 panovníkovi »prosbopis«, jenž opakoval žádosti memoranda, připojeného ostatně k prosbopisu, a zejména připomínal sliby vídeňských vlád o územní samostatnosti Slováků. Ovšem ani prosbopis nesetkal se s úspěchem.

Více úspěchů kynulo Slováckům z období politiky kulturní, jejíž cesty nyní nastoupili a setrvali na nich, až maďarisační násilí vládní znemožnilo další podnikání tohoto směru. Starali se o svoje školství, jež — výhradně konfessiční — bylo svou správou v rukou lidu. Měli i tři konfessiční gymnasia, založili (r. 1863) Matici Slovenskou (viz svrchu str. 418.) a j.

Když vydán byl r. 1868 hlavně z iniciativy Deákovy zákon o národní rovnopráv-

nosti, zdálo se, že jim zaručuje se vskutku nemaďarským národům aspoň minimum práv jejich. V uvedeném zákoně právě se přečte: Poněvadž podle základních zásad ústavy všichni občané Uher tvoří jediný politický národ, v němž každý, jednotlivý občan, ať je již příslušníkem kterékoli národnosti, je rovnoprávným členem státu; poněvadž dále tato rovnoprávnost může býti upravena zvláštními pravidly pouze potud, pokud jde o užívání řeči v zemi obvyklých v úřadech, a jen pokud to vyžaduje (a připouští) jednota země, praktická možnost vlády, správy a přesného vykonávání justice — proto rozhodujež tato ustanovení o úředním užívání různých řeči, ponechávajíce nedotčenu všechnu ostatní rovnoprávnost ve všech jejích směrech: Následkem politické jednoty národa má od nynějška maďarská řeč, která je řeč státní, býti také jedinou řečí sněmu. Zákony budou vydávány v řeči maďarské; budou však vydávány jejich autentické překlady ve všech řečech národnosti zemi obývajících. Úřední řeč zemské vlády ve všech oborech správy bude od nynějška maďarština. — Jinak byla rovnoprávnost národní zákonem z r. 1868 skutečně připouštěna; na př. vnitřní, jednací řeči stoličných výborů má býti vedle maďarštiny také řeč příslušného, nemaďarského národa, žádali za to aspoň pětina členů výboru. Ale praxe zákona o národní rovnoprávnosti zle zklamala. Právě v nejbližší dobu po jeho vydání spadá počátek hrubé, bezohledné a násilnické maďarisace vládní.

Theoreticky nejprůkřeji a nejjasněji proklamoval novou cestu Vojtěch Grünvald, sám rodem Slovák, ve svém spise »Felvidék« (1878). Podle něho probuzení a uvědomění národů nemaďarských je nebezpečím pro maďarský stát. Zejména je — podle něho — nezbytno, aby v Uhrách neexistovala žádná jiná kultura mimo maďarskou. Pro Grünvalda je vyloučeno získati Slováky nebo se s nimi vyrovnati; jediný je proti nim prostředek: vyhladiti je; chtějí-li se Maďaři zachovati jako národ, musí se sesilovati stále assimilací živlů jinonárodních. V politické praxi rady Grünvaldovy znamenaly vyhlazovací kulturní boj proti Slováckům, jenž se počal také v polovici let sedmdesátých. R. 1874 a 1875 byla zrušena 3 konfessiční (katolická i evangelická) gymnasia slovenská, jediné to střední školy, jež Slováci měli. R. 1875 byla rozpuštěna »Slovenská Matica« a jmění její (na 200.000 K) konfiskováno státem. R. 1879 bylo zavedeno povinné vyučování maďarštině na školách obecných; r. 1883 byl vydán maďarisační zákon o středních školách. Od útlaků ve věcech školských byl již jenom krok k hotovému loupení dětí, aby byly převedeny do krajů ryzě maďarských a zde pomaďarštěny. R. 1874 byla uspořádána prvá výprava (400) slovenských dětí, jež byly vylákány od svých rodičův a dány na vychování rodinám maďarským. R. 1887 vypravena opět expedice (190

děti, r. 1888 vypraveno 86 dětí, na výpravu čtvrtou zjednáno již jen 15 dětí. Teprv zase na pátou výpravu r. 1892 podařilo se získati více slovenských dětí (174), na šestou r. 1900 opět jen 24 dětí. Tento lup dětí slovenských provádí maďarisační spolek, zvaný Femka (*Felső Magyarországi kultur egyesület*), ale dochází při tom podpory vládní. (Ještě na výpravu r. 1900 vláda Szellova, jež přece zahájila aspoň formálně mírnější postup vůči Slovákům, poukázala 3000 K!) Rozumí se, že i ostatních oborů správy Maďaři využívají v boji proti národům nemaďarským. Dosažují-li v oboru správy vyučovací úspěchů přímých, bezprostředních ničením slovenského školství, dovedou využívat správy justiční, aby zastrašovali neb aspoň se mstili na slovenských národních pracovnících. Řetěz politických procesů proti slovenským předákům podnes se nepřetrhl. Ba politická korupce justice došla v Uhrách až tam, že r. 1898 neostýchal se ministr spravedlnosti Erdély vyslovit porotním soudům uznání, že pomáhaly vládě potlačovati národní agitace, t. j. že soudily, jak si vláda pro své politické, maďarisační účely přála. K tomu však také dovedla vláda upravit složení porot. Zákonem z r. 1897 připoustí k úřadu porotce jen občany, kteří umějí maďarsky.

Nejdéle vzdoroval maďarisačním vlivům život církevní, zejména život církví evangelických, jež svou autonomií byly poněkud chráněny proti vládnímu násilí. Ale od let devadesátých maďarisační expansivnost státní správy proniká i sem. Již r. 1890 ministr kultu a vyučování Csáky vydal (26. ún.) v této tendenci nařízení o křesťanských oznámkách. R. 1894 přijat byl zákon o povinném sňatku civilním a zákon o státním vedení matrik; r. 1895 došla uzákonění vládní předloha o svobodě vyznání. Jimi zjednal si stát velmi značný vliv na správu církevní a zavedl zejména maďarštinu do všech evidenčních listin o rodinném životě (vedení matrik, prohlášky). Spořu r. 1894 zasažen byl i národní ráz církevních obcí lutheránských. Celé Uhry byly až posud rozděleny ve čtyři distrikty (biskupství), z nichž předdunajský obvod měl 85% Slovákův a 15% Němcův a Maďarů. Měli tedy lutheránští Slováci jedno biskupství skutečně svoje, slovenské. V něm duchovní i učitelé konfesionálních škol ve svém národním snažení a práci mohli se opírat o církevní shromáždění. Ale i mimo svůj distrikt, na generálním konventě, slovenští zástupci jakožto zástupci celého jednoho církevního obvodu měli význam dosti značný. Právě a jedině tímto způsobem aspoň na poli církevním Slováci repraesentovali se ještě jako národ. Aby tomu zabránili, Maďaři provedli nové seskupení distriktů. 10. pros. 1894 král sankcionoval v Jedlové zákon, kterým dva slovácké senioráty byly odloučeny od distriktu předdunajského a přivtěleny obvodu tiskému. Za to byly připojeny předdunajskému distriktu 3 senioráty maďarské. Touto geometrií bylo dosaženo, že dnes Slo-

váci nemají většiny ani v jediném biskupství. A při tom mezi příslušníky evangelické augšpurské konfesse je v celých Uhrách málo nad 10% Maďarů! Jiný ze způsobů, kterým vláda zajišťuje si vliv na život církevní, udává zákon z r. 1898. Vláda poskytuje totiž státní podporu duchovním, kteří mají menší příjem než 1600 K (a to je na Slovensku většina evangelických duchovních). A zákon z r. 1898 v čl. 8. a 9. určuje, že této podpory nesmí se dostati duchovním, kteří jsou v podezření ze smýšlení státu nepřátelského, t. j. kteří nejsou ochotnými nástroji maďarisače.

Jsou tedy až potud nejnovější dějiny Slováků vlastně dějinami trvalého maďarisačního útlaku vládního ve všech oborech veřejného života, za něhož Slováci byli nuceni k politické passivitě. Teprv silnější hnutí odboje proti vládě mezi samými Maďary, založení katolické strany lidové r. 1894 v odvetu za proticírkevní boj vlády způsobilo po letech zase prvě aktivní, třeba že ne samostatné volební vystoupení Slováků. Lidová strana dobfé pozorovala nespokojenost, která byla proti vládě na S-ku obecná. Chtěla proto Slováků i ostatních nemaďarských národův a jejich roztrpčení využiti pro svoje cíle. Proto pojala do svého programu slib vymáhati nemaďarským národnostem práva, zaručená jim zákonem, slib snažiti se o národní rovnoprávnost aspoň v mezích zákona z r. 1868. Před novými volbami strana lidová skutečně v nezávaných rozhovorech vyjednávala s některými slovenskými pracovníky. I mandáty Slovákům slibovala. Ale ujednání oficiálně dohody se slovenskou stranou národní se vyhýbala. Přes to dosáhla, že při volbách r. 1896 její kandidáti docházeli na S-ku dosti podpory, zejména v krajích katolických. Upřímně však se slovenskou věcí nesmýšlela, jak nejlépe ukázal její tisk. Vydávala záhy i slovenské listy, ale jakmile redaktoři jejich začali kdy opravdu psáti ve smysle národněslovenském, vedení strany zakročovalo. Proto bylo přirozeno, že na S-ku důvěra v novou, lidovou stranu (klerikální), víc a více klesala. Jediné, co bylo společného Slovákům se stranou lidovou, byl pouze — ovšem z různých důvodů — odpor proti církevním zákonům. Jakmile však církevní zákony přešly z jednání ve sněmovně v praxi denního života, odpor vůči nim stal se pro dohlednou dobu beznadějný, pozbyl akutnosti a tím oslabeno i jedině vlastně pojítka mezi Slováky a maďarskou stranou lidovou.

Proto r. 1895 tím spíše a tím většího došla ohlasu myšlenka spojení utlačovaných národností nemaďarských. Myšlenka byla nenová. Již memorandum r. 1861 vystihovalo: »Zájmy národa slovenského, pokud jde o svobodu občanskou, jsou stejné se zájmy všech národů uherských, pokud jde o svobodu národní se zájmy všech, dosud zákony utlačovaných národů, zejména Rusinů, Rumunů, Srbů a Hrvatů.« Ale teprve r. 1893 staly se

konkrétní pokusy o využití této společnosti zájmové. 10. a 11. čna t. r. sešli se ve Vídni zástupci nemaďarských národností Uher, aby jednali o společném postupu proti Maďarům. 14. a 15. list. 1893 konala se již druhá jejich schůzka v Pešti a tu byl smluven společný program práce obranné. Konečně 10. srpna 1895 došlo na sjezd nemaďarských, utlačovaných národností v Pešti, kde smluven byl společný program politicky národnostní. I tento program připouští maďarskou řeč státní, t. j. přednější místo řeči maďarské v centru při vyšších úřadech. Při tom však Rumuni, Slováci a Srbové, kteří byli zastoupeni na sjezdě, nespokojovali se s mirou rovnoprávnosti, aspoň na papíře již zaručovanou zákonem z r. 1868. Požadovali ve svém území úplnou svobodu a aby správním i soudním úřadům a školám byl dán v autonomních obvodech ráz příslušné národnosti. Dále slíbili i domáhati se autonomie Sedmihradska a rozšíření autonomie Chorvatska a Slavonska.

Zatím však již i do vnitřního života slovenského pronikaly nové proudy, které přímo, svou prací vlastně i nepřímo vlivem na ostatní dodaly i zevnímu životu politickému trochu nové tvářnosti. V r. 1897 konaly se již první přípravy k organizaci slovenského dělnictva sociálně demokratického, k organizaci to, která sice dotud zejména na poli národním by nemohla, i kdyby se již rozvinula, osvědčiti svůj vliv a moc, ale o její význam v budoucnu bude se opíratí splňování národních požadavků slovenských, pravděpodobně stejně, jako je tomu s českými požadavky v krajích německých a zněmčených. Větší význam pro dnešek mělo hnutí mládeže, jež ozvalo se poprvé r. 1896 na schůzce pořádané o martinských ročních slavnostech. R. 1898 mládež vystoupila již s vlastním listem (»Hlas«) a formulovala přesněji své nazírání a rozdíl od nazírání starých. Hnutí mladých kladlo od prvních počátků veliký důraz na mravní obrození slovenského lidu, na zlidovění slovenské politiky, na vlastní práci hospodářskou, zkrátka ve všem na spoléhání na vlastní síly. Tím nutně se stavělo proti nejasnému rusofilství starých, kteří spoléhali a opírali konečnou záchranu S-ka o Ruskou říši a její hmotnou moc. Při tom hnutí mladých rostlo pod vlivem českého realismu a již tím učilo se konkrétněji chápati a ceniti československou vzájemnost, snažilo se opíratí se o českou práci kulturní a nalezlo odvahy uváděti ve svých časopisech prakticky češtinu jako řeč spisovnou vedle slovenštiny.

Vším tím byla upravována půda k samostatné politické aktivitě Slováků a pozvolnému, třeba v první době nepatrnému jejímu zdatu. Ovšem i zevní okolnosti usnadnily tento obrat. R. 1899 nastoupila vláda Szellova, která formálně snažila se ukazovati svoji politiku za méně násilnou vůči nemaďarským národnostem. Úřady povolovaly tu i veřejné schůze a tábory lidu slovenského,

čímž jistě spolupřispělo se ke vzbuzení politicko-národnostního zájmu v širokých vrstvách slovenských. Jinak však ve školské politice nezměnilo se ničeho. Žádost za povolení ke znovuzaložení »Slovenské Matice« byla zamítnuta a jmění její proti právu konfiskované vlada podržela dál; odepřeno bylo i povolení k založení nižšího slovenského gymnasia. Za to r. 1902 ministr vyučování Vlaszica vydal nařízení, kterým do všech (obecných!) i konfessijních škol zavádí se vyučování maďarštině 18 až 24 hodin týdně! A konečně na podzim r. 1904 ministr vyučování Berzeviczy podal školskou předlohu, jejíž přijetí ohrozí slovenské školství všechno. Ustanovuje se jí neméně, než že v škole, kde je pouhých 20 dětí ze všech školou povinných maďarské národnosti, musí býti maďarština řečí vyučovací. Rovněž všechny školy pokračovací smějí být jedině maďarské. Mimo to učitel, nevykáže-li u dětí šest let školu navštěvujících dostatečnou znalost maďarštiny, podléhá trestům disciplinárním (až i propuštění a ztráty nároku na pensii). Ale ani hrubých represálií nevzdala se maďarská politika za nynějšího svého kursu. Politické processy i pro volební agitaci i proti zvoleným zástupcům lidu, jež uherský sněm ochotně vydává soudnímu stíhání pro »pobuřování proti národnosti«, nevymizely z denního pořádku. A tak jediný zisk nového kursu bylo při volbách r. 1901 zvolení čtyř slovenských národních poslanců z počtu as 50 mandátů, jež připadají na území slovenské. Tento volební úspěch umožnil zákon z r. 1899 o čístečných volbách.

Jinak nyní maďarisuje se na S-ku více a úskočněji i nebezpečněji ještě než prve. Maďaři bedlivě sledují všechno hnutí slovenské a povšimli si i styků československých a vznikajícího kulturního vlivu českého na život slovenský. A tomu snaží se čeliti proti svému obyčeji také duchovně. V těchto službách jsou publikace dra Czambela (»Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty« a »Slováci a ich řeč«), jež se snaží dokázati, že Slováci jsou samostatný národ, že slovenština není podfečím češtiny, a prakticky, že Slováci mají zájem, neopíratí se v ničem o českou literaturu; za to radi Slovákům, aby opírali se o maďarskou literaturu a přežali z ní státní ideu maďarskou: Cesta to, která by ve svých důsledcích musila nezbytně vésti k odnárodnění Slováků.

Vcházejí tedy Slováci do nového století za poměrů dvojnásob těžkých: starému soustavnému hmotnému násilí, jemuž až posud odolávali sice s napjetím svých všech sil, ale přece se zdarem, staví se proti nim i úskočné násilí duchovní, jakým je klam, na němž se zakládají svody Czambelovy, jež chce Slováky úplně osamotniti, aby osamoceni musili dobrovolně hledati styky kulturní s Maďary.

G. Žd.

Slovenský jazyk viz Slováci.

Sloveso (z lat. *verbum*, řec. *ῥήμα*, podle staršího pojmenování časoslovo) jest část